

FILOSOFI

At tænke eksistentielt

Valg, ansvar og mening

Kierkegaard · Sartre · Camus · Løgstrup · Nietzsche

Af Palle V. Rasmussen

En oversigtsartikel om eksistens, etik og moral

med centrale begreber, tekstoverblik og sammenligninger

KAPITEL 0

Læsevejledning

Fra politisk tænkning til eksistensfilosofi

Hvor politisk filosofi spørger, hvordan staten bør indrettes, spørger disse tekster især, hvordan et menneske bliver sig selv. De handler om valg, ansvar, tro, frihed, mening, moral, skyld, tillid og forholdet til andre mennesker. Teksterne er forskellige, men de kredser om det samme grundproblem: Mennesket kan ikke bare leve automatisk. Det må forholde sig til sig selv, sine værdier og sin måde at være i verden på.

◆ Hovedspørgsmålet

Hvordan skal et menneske leve, når det både er frit, afhængigt af andre, dødeligt, sårbart og tvunget til at vælge?

I denne oversigt samles Søren Kierkegaards tekster fra 1843, Sartres foredrag om eksistentialisme, Camus' fortolkning af det absurde, Løgstrups tanker om menneskets afhængighed af verden og andre mennesker samt Nietzsches genealogiske kritik af moralen. Tilsammen giver de et stærkt eksamensfelt: Man kan sammenligne tro og ateisme, frihed og afhængighed, selvskabelse og ansvar, meningsløshed og håb, moralens oprindelse og etik som en konkret fordring.

Overblik over teksterne

Tekst	Fokus
Kierkegaard: Enten - Eller	Valget mellem livsformer: Spidsborger eller ironiker = det æstetiske, det etiske eller det religiøse.
Kierkegaard: Diapsalmata	Det æstetiske menneskes stemning: Angst, kedsomhed, melankoli, ironi og indre splittelse. Skjuler sig for sig selv og andre.
Kierkegaard: Frygt og Bæven	Troens paradoks: Forholdet mellem etik (det almene) og troen på Gud (Abraham er villig til at ofre sin søn Isak - en uetisk handling for troens skyld)
Kierkegaard: Ligevægten...	Det etiske valg: at vælge sig selv, tage Ansvar, vælge pligten, angrer sin skyld - og blive en sammenhængende autentisk personlighed. Det er ægte frihed.
Sartre: Eksistentialisme er en humanisme	Frihed, ansvar, angst, dårlig tro og sætningen siger alt: "eksistensen går forud for essensen". Sartre mener helt alvorligt at individet er totalt frit.
Camus: Sisyfos-myten	Det absurde, selvmordsspørgsmålet - og det at leve uden endelig mening.
Løgstrup: Ophav og omgivelse	Mennesket som afhængigt af natur, historie og andre; etik som udspringer af livet selv. Suvetæne livsytringer: Talens åbenhed, barmhjertighed, tillid.
Nietzsche: Moralens genealogi	"Gud er død", moralens historiske oprindelse, ressentiment, herre- og slavemoral, Overmennesket, Der er Vilje til magt i alt også det "syge liv", men det bør være sundt selvovervindende liv. Nye værdier.

KAPITEL 1

Kierkegaard: at blive sig selv

Enten - Eller, Diapsalmata, Frygt og Bæven og Ligevægten mellem det æstetiske og det etiske

Søren Aabye Kierkegaard er en nøglefigur i eksistenstænkningen, fordi han flytter filosofiens centrum fra systemer og abstrakte sandheder til det enkelte menneskes måde at eksistere på. Det afgørende er ikke kun, hvad man kan forklare, men hvordan man lever. Hos Kierkegaard er mennesket ikke færdigt fra begyndelsen. Det skal blive sig selv gennem valg, ansvar og en stadig kamp med fortvivelse, angst og tro.

"Spørgsmålet er ikke kun, hvad sandhed er, men hvordan sandheden bliver sand for den enkelte."

— Kierkegaard, fortolket hovedpointe

Enten - Eller: livsformer og valg

Enten - Eller er bygget som en dramatisk modsætning mellem to måder at leve på. Den æstetiske livsform søger oplevelse, nydelse, intensitet og variation. Den etiske livsform søger ansvar, forpligtelse, kontinuitet og selvvalg. Bogens titel peger på, at et menneske ikke kan undgå at vælge. Selv ikke at vælge bliver en måde at vælge på. Konsekvensen er dog at man mister sig selv.

Det æstetiske menneske deler sig i to skikkelser, spidsborgeren og ironikeren. Førstnævnte lever uden refleksion men et liv fyldt med hverdagens trummerum mens sidstnævnte er outsider men fuld af refleksion og holder alle muligheder åbne. Han lever i mulighedernes rige. Problemet er, at livet dermed kan blive spredt og uden indre retning. Det etiske menneske vælger derimod sig selv som en opgave. Det betyder ikke, at han opfinder sig selv frit ud af ingenting, men at han tager ansvar for den konkrete person, han er blevet, med sin historie, sine relationer og sine forpligtelser.

Diapsalmata: det æstetiske liv indefra

Diapsalmata består af korte, stemningsmættede aforismer. Teksten giver ikke et neutralt argument, men lader læseren mærke den æstetiske eksistens indefra. Her møder man kedsomhed, melankoli, ironi, distance og en følelse af at være fanget i refleksion. Teksten viser, at det æstetiske liv kan være elegant og intelligent, men også dybt ulykkeligt.

◆ Nøgleidé

Diapsalmata viser, at et liv styret af stemning og nydelse ikke nødvendigvis er lykkeligt hele vejen igennem. Det kan tværtimod ende i kedsomhed, tomhed og fortvivelse og angst. Ironikerens liv er en sinuskurve, der svinger op og ned.

Ligevægten mellem det æstetiske og det etiske

I Enten - Eller, anden del, taler den etiske stemme ofte gennem "dommer" Wilhelm. Han dømmes æstetikerens, men rettelig er han ikke dommer men sagfører, ægtemand og far til et par børn. Her fremstilles det etiske som en modning af personligheden. Det etiske menneske flygter ikke fra forpligtelser, men vælger sig selv i dem. Ægteskab, arbejde, ansvar og løfter bliver ikke bare begrænsninger, men former, hvorigennem personligheden kan blive virkelig. Muligheder bliver til livsopgaver – der binder og knytter sammen.

Det etiske betyder derfor ikke, at man skal opgive individualitet. Tværtimod: Man bliver først for alvor et selv, når man vælger at stå ved sig selv over tid. Hvor æstetikerne ofte lever i øjeblikket, lever etikeren i sammenhæng.

Frygt og Bæven: troens paradoks

Frygt og Bæven handler om fortællingen om Abraham, der er villig til at ofre Isak. Teksten undersøger, om der findes en religiøs dimension, som ikke kan reduceres til almindelig etik. Kierkegaard kalder Abraham "troens ridder", fordi han handler i kraft af et forhold til Gud, som ikke kan forklares fuldt ud med fornuft eller almene regler.

Et centralt begreb er "den teleologiske suspension af det etiske". Det betyder, at det etiske som det almene midlertidigt sættes ud af kraft for et højere religiøst formål. At myrde sin søn er uetisk, det er et totalt brud med det almindelige livs normer – det almene. Dette er ikke en tilladelse til vilkårlig umoral, men et paradoks: Troen er noget andet end almindelig moral, og et udtryk for en lidenskab af nærmest overmenneskelig styrke, fordi man bryder med sin forstand, menneskelighed og naturlighed som knytter sig til en normal virkelighedsopfattelse.

Æstetisk livsform	At leve efter nydelse, mulighed, stemning, variation og øjeblikkets intensitet.
Etisk livsform	At vælge sig selv som ansvarlig person og forpligte sig på kontinuitet, løfter og relationer. Man binder sig og andre kan stole på en.
Fortvivlelse	Ikke blot tristhed, men en forkert eller splittet måde at forholde sig til sig selv på.
Springet	Overgangen til et valg eller en tro, man "kaster sig ud på de 70.000 favne"
Troens ridder	Den enkelte, der i tro står i et absolut forhold til Gud og lever med paradokset at tro imod sin forstand – det er ganske simpelt absurd.
Det absurde hos Kierkegaard	At troen rummer noget, som fornuften ikke kan gøre gennemsigtigt, men som den troende alligevel lever på.

KAPITEL 2

Sartre: frihed uden undskyldninger

Eksistentialisme er en humanisme

Jean-Paul Sartres eksistentialisme er ateistisk. Når Gud ikke findes, findes der heller ikke en færdig menneskelig natur, som på forhånd bestemmer, hvad vi skal være. Derfor formulerer Sartre sin berømte tese: Eksistensen går forud for essensen. Mennesket findes først, og derefter skaber det sig selv gennem handlinger og valg. Jeg er derved ansvarlig for mig selv helt og holdent, og kan ikke lægge skylden på andre.

Vi er ikke bestemt på samme måde som en kniv, der er lavet til at skære. Mennesket er åbent, frit og det er derfor ansvarligt.

◆ Sartres grundsætning

Mennesket er ikke først noget bestemt og handler derefter. Mennesket bliver til gennem sine handlinger. Det er, hvad det gør sig selv til.

Frihed, angst og ansvar

Hos Sartre er frihed ikke bare en behagelig mulighed. Den er en byrde. Vi er "dømt" til frihed, fordi vi ikke selv har valgt at være frie, men alligevel hele tiden må vælge. Når jeg vælger for mig selv, viser jeg samtidig et billede af, hvad jeg mener, et menneske bør være. Derfor rummer mit valg et ansvar, der rækker ud over mig selv. Derfor er det, at eksistentialisme også er en humanisme.

Angst er ikke kun frygt for noget bestemt. Angst er erfaringen af, at jeg ikke kan gemme mig bag en regel, en natur eller en autoritet, der tager valget fra mig. Jeg kan søge råd, men jeg vælger også, hvem jeg vil høre på, og hvordan rådet skal forstås. Derfor er jeg ansvarlig.

Dårlig tro

Dårlig tro er Sartres begreb for selvbedrag. Det opstår, når et menneske forsøger at gøre sig selv til en ting eller en fast rolle for at slippe for friheden. Kierkegaard ville sig en spidsborger. Man kan sige: Sådan er jeg bare, eller jeg havde intet valg. For Sartre er den slags forklaringer flugt fra ansvar. Selv under pres er mennesket stadig nødt til at forholde sig til sin situation. En soldat kan for eksempel vælge at desertere eller gå over til fjenden, men må selvfølgelig betale prisen for det. Men valget er frit.

Sartres frihedsbegreb betyder ikke, at alle har lige mange praktiske muligheder. Han ved godt, at mennesket er situeret, som eksempelet med soldaten viser: Vi fødes ind i bestemte historiske, sociale og kropslige vilkår og lever i forskellige situationer. Men situationen ophæver ikke ansvar. Den er netop det materiale, vi må handle ud fra.

Eksistens før essens	Mennesket har ingen fast natur på forhånd; det bliver til gennem valg og handlinger.
Radikal frihed	Mennesket kan ikke undgå at vælge, heller ikke når det prøver at lade være.
Ansvar	Valg angår ikke kun mig selv; de udtrykker også værdier for menneskelivet.
Angst	Erfaringen af frihedens åbenhed og manglen på endelige undskyldninger.
Dårlig/ond tro	Selvbedrag, hvor man skjuler sin frihed bag roller, vaner eller påstået nødvendighed.

KAPITEL 3

Camus: at leve med det absurde

Sisyfos-myten

Albert Camus tager udgangspunkt i en konfrontation mellem menneskets længsel efter mening som han anerkender - og verdens tavshed. Mennesket ønsker klarhed, formål og svar, men verden giver ikke nødvendigvis et svar tilbage. Denne spænding kalder Camus det absurde.

Sisyfos-myten begynder med selvmordsspørgsmålet: Hvis livet ikke svarer og ikke har en endelig mening, er det så værd at leve? Camus' svar er ja. Men det er ikke et ja, der bygger på en religiøs løsning eller en filosofisk bortforklaring, som han kritiserer Kierkegaard og Sartre for, når de plæderer for at det gælder om at "vælge sig selv" for at give livet "mening". For Camus er det et ja, der består i at se det absurde klart og alligevel leve.

"Det absurde skal ikke ophæves med et hurtigt svar. Det skal bæres uden illusion."

— Camus, fortolket hovedpointe

Oprør, frihed og lidenskab

For Camus er den rette reaktion på det absurde ikke resignation, men oprør. Oprør betyder ikke nødvendigvis politisk revolution i denne tekst, men en eksistentiel holdning: Jeg nægter at lade meningsløsheden få det sidste ord. Jeg lever videre, skaber, elsker, arbejder og handler uden at kræve en evig garanti.

Myten om Sisyfos bliver derfor et billede på menneskelivet. Sisyfos ruller stenen op ad bjerget, den falder ned, og han må begynde igen. Set udefra er det meningsløst. Men Camus forestiller sig, at Sisyfos kan være lykkelig, fordi han er bevidst, trods sin skæbne og gør den til sin egen.

Camus i forhold til Kierkegaard og Sartre

Camus ligner Kierkegaard, fordi begge arbejder med det absurde. Men Kierkegaard forbinder det absurde med troens paradoks, mens Camus afviser springet ind i religiøs mening. Camus ligner også Sartre, fordi begge tager udgangspunkt i en verden uden forudgivet mening. Men Camus lægger mindre vægt på selvskabelse og mere på den klare konfrontation med meningsløsheden.

Det absurde	Konflikten mellem menneskets krav om mening og verdens mangel på endeligt svar.
Filosofisk selvmord	At ophæve det absurde for hurtigt ved at springe til en endelig metafysisk forklaring.
Oprør	At leve videre uden illusion og uden at give op.
Sisyfos	Billedet på mennesket, der gentager sin byrde, men trodsigt kan gøre den til sin egen gennem bevidsthed.

KAPITEL 4

Løgstrup: livet som noget givet, hvilket “lægger op til en religiøs tydning”

Ophav og omgivelse - historie, natur og etik

Knud Ejler Løgstrup står på en anden måde i eksistensfeltet end Sartre og Camus. Hvor Sartre fremhæver frihed og selvskabelse, betoner Løgstrup, at mennesket allerede er indfældet i en verden, han anser for at være “skabt”. Vi kommer ikke til verden som isolerede bevidstheder. Vi er født ind i natur, historie, sprog, krop, afhængighed og relationer. Vi er altid allerede i verden.

I Ophav og omgivelse og værket Opgør med Kierkegaard undersøger Løgstrup, hvordan menneskelivet ikke kun kan forstås ud fra individets valg. Der er noget, der går forud for os: et ophav, en natur, en historisk sammenhæng og en verden, vi ikke selv har skabt. Det betyder, at mennesket ikke er absolut suverænt. Det modtager livet, før det former det. Og noget er suverænt, nemlig livsytringerne, men de kommer ikke fra det enkelte menneske.

◆ Løgstrups korrektiv

Mennesket er ikke kun et frit projekt. Det er også et væsen, der altid allerede er afhængigt af andre mennesker, naturen og en historisk verden.

Den etiske fordring

Løgstrups mest kendte etiske pointe er, at vi altid holder noget af et andet menneskes liv i vores hænder. I mødet med den anden opstår der en etisk fordring, før vi når at lave en kontrakt eller beregne fordele. Tillid, åbenhed, barmhjertighed og talens oprigtighed er ikke bare private følelser, men grundtræk ved menneskelivet. Det er spontane livsytringer. De opstår spontant.

Det betyder, at etikken ikke kun kommer fra regler eller individuelle valg. Den udspringer af situationen og den konkrete afhængighed mellem mennesker. Når et andet menneske viser mig tillid, får jeg magt over noget sårbart. Den magt kalder på ansvar.

Historie og natur

I forhold til kernestoffets titel Ophav og omgivelse er det vigtigt at se, at Løgstrup tænker mennesket i en større sammenhæng. Naturen er ikke bare råstof for menneskets projekter, og historien er ikke bare baggrund. De former vores livsbetingelser. Derfor kan Løgstrup læses som en kritik af en alt for individualistisk eksistentialisme.

Hos Løgstrup er frihed virkelig, men den er ikke absolut. Vi er frie inden for noget givet. Vi vælger, men vi vælger ikke, at vi er afhængige, sårbare og allerede forbundet med andre.

Interdependens	Mennesker er grundlæggende afhængige af hinanden og lever ikke som isolerede enheder.
Etisk fordring	Det tavse krav om at tage vare på det af den andens liv, som er lagt i ens hænder.
Ophav	Det, der går forud for individet: livets givne betingelser, natur, historie og skabelse.
Omgivelse	Den verden af relationer, natur og kultur, som mennesket altid lever i.

Suveræne livsytringer

Grundlæggende livsfænomener som tillid, barmhjertighed og åben tale, der ikke først skabes af regler. De skabes af Universet.

KAPITEL 5

Nietzsche: moralens oprindelse og magt

Moralens genealogi

Friedrich Nietzsche undersøger ikke moral som et sæt evige sandheder, men som noget historisk, der har udviklet sig hen over tid. I Moralens genealogi spørger han: Hvor kommer vores moralske værdier fra? Hvem har haft interesse i at kalde noget godt og noget ondt? Og hvad gør bestemte moralformer ved menneskets livskraft?

Nietzsche skelner mellem herremoral og slavemoral. Herremoralen udspringer af styrke, selvhævdelse, skaberkraft og en spontan bekræftelse af livet. Slavemoralen udspringer derimod af svaghed og ressentiment: Den svage kan ikke handle direkte og omvurderer derfor den stærkes egenskaber til noget ondt, mens ydmyghed, lydighed og afmagt gøres til noget godt.

"Moral er ikke uskyldig. Den er en måde at spille på skyldfølelse og få magt over de stærke og dygtige på."

— Nietzsche, fortolket hovedpointe

Ressentiment og skyld

Ressentiment er en bitter, reaktiv følelse, hvor man ikke skaber værdier ud fra styrke, men ud fra had til det, man ikke kan være. Moral har altså et umoralsk grundlag. Nietzsche mener, at en stor del af den vestlige moral er opstået på denne måde. Den retter menneskets instinkter indad og skaber skyld, dårlig samvittighed og selvfornægtelse. De svage har vundet over de stærke, for det er deres fortjeneste at det er gået sådan.

Den asketiske ideal er Nietzsches betegnelse for en livsholdning, der vender sig mod kroppen, driften og verden. Freud og andre efter ham ville tale om et overjeg på speed, en neurotisk personlighedstype, der er blevet et problem for sig selv og sin egen livsudfoldelse. Kristendommen har øget skylden. Mennesket lærer at se lidelse som meningsfuld, hvis den kan tolkes som skyld, synd eller renselse. Nietzsche kritiserer ikke bare religion, men hele den kultur, der gør livsfornægtelse og undskyldning for sig selv til en dyd. Nietzsche går altså ind for herremoral, vil omvende værdierne i samfundet, så overmennesket kan træde frem, der overvinder sig selv og skaber nye værdier. Det er omdiskuteret hvad der præcis ligger i denne "Kunstnerfilosof", men måske er det ikke vildere end et moderne individ, der er stærk psykisk og føler sig fri til at udfolde sig æstetisk og kreativt i sit liv – og vise nogle nye retninger fx. politisk, kunstnerisk, æstetisk og ikke lider af galopperende "hensynsbetændelse". Man skal dog ikke overse, at der også er lidt farligere fortolkninger af Nietzsches overmenneske.

Genealogi som metode

At lave en genealogi betyder at undersøge en idé oprindelse og udvikling. Nietzsche spørger ikke først, om moralen er sand, men hvordan den blev til, og hvad den tjener. Dermed udfordrer han forestillingen om, at moral bare er neutral fornuft. Moralens er ikke baseret på nyttefilosofi eller Kants kategoriske imperativ, det er skabt af bestemte mennesketyper, konflikter og magtforhold.

Genealogi

En historisk-kritisk undersøgelse af, hvor værdier og begreber kommer fra.

Herremoral	Moral skabt ud fra styrke, stolthed, selvbekræftelse og livskraft.
Slavemoral	Moral skabt reaktivt af de svage gennem omvurdering af den stærkes værdier.
Ressentiment	Bitter, skjult hævnfølelse, der skaber værdier ved at sige nej til andre.
Askese	Selvfornektelse og mistænkeliggørelse af krop, lyst og jordisk liv.
Omvurdering af værdier	Nietzsches projekt om at afsløre og skabe nye værdier efter moralens sammenbrud.

KAPITEL 6

Sammenligning: fem svar på menneskets problem

Frihed, valg, tro, mening og moral

Teksterne kan læses som fem forskellige svar på, hvad mennesket er, og hvordan det bør leve. Kierkegaard spørger, hvordan den enkelte bliver sig selv gennem valg og tro. Sartre radikaliserer valget i en ateistisk verden. Camus spørger, hvordan man lever uden endelig mening. Løgstrup minder om, at mennesket allerede er bundet til andre og til Verden, og der er spontane livsytringer, der er signaler fra universet. Nietzsche afslører moralen som historisk og magtfuld uden forbindelse til en højere verden.

Sammenligningstabel

Tænker	Grundproblem	Svar	Kritik af
Kierkegaard	Fortvivlelse, valg og tro	Personlig: at vælge sig selv; religiøs: at stå foran Gud	Kritiserer spidsborgeren, adspredthed og man ikke tager livet alvorligt.
Sartre	Frihed uden fast menneskenatur	At tage ansvar for sine valg uden undskyldninger	Kritiserer determinisme og dårlig tro(selvbedrag)
Camus	Det absurde	At leve i oprør uden falsk trøst	Kritiserer både resignation og hurtige metafysiske løsninger
Løgstrup	Afhængighed og den etiske fordring	At tage vare på den andens liv i konkrete relationer	Kritiserer individualisme og ren selvskabelse
Nietzsche	Moralens historiske oprindelse	At afsløre og skabe værdier, der bekræfter livet	Kritiserer slavemoral, skyld og livsfornektelse

Kierkegaard og Sartre: valget

Kierkegaard og Sartre er fælles om, at mennesket ikke bare er en ting. Det må vælge sig selv. Forskellen er, at Kierkegaard ser den dybeste selvforståelse i forholdet til Gud, mens Sartre netop bygger sin filosofi på fraværet af Gud. Hos Kierkegaard er springet mod troen afgørende. Hos Sartre findes der intet religiøst sikkerhedsnet, og derfor bliver ansvaret endnu mere radikalt menneskeligt.

Kierkegaard og Camus: det absurde

Både Kierkegaard og Camus arbejder med det absurde, men de bruger begrebet forskelligt. Hos Kierkegaard kan det absurde være knyttet til troens paradoks: at tro på noget, fornuften ikke kan beherske. Hos Camus er det absurde derimod en tilstand, man skal leve med uden at flygte ind i religiøs eller metafysisk trøst. Kierkegaard peger mod troens spring; Camus peger mod oprør og klarhed.

Sartre og Camus: frihed og mening

Sartre og Camus deler erfaringen af en verden uden forudgivet mening. Men Sartre betoner, at mennesket skaber sig selv gennem valg, mens Camus betoner, at mennesket må leve værdigt med den vedvarende konflikt mellem meningstrang og verdens tavshed. Hos Sartre er nøgleordet ansvar; hos Camus er det at holde fast i oprøret uden at give op.

Løgstrup som korrektiv til Sartre

Løgstrup kan bruges som en indvending mod Sartres radikale frihed. For Løgstrup er mennesket ikke først en ensom bevidsthed, der selv skaber alt. Vi er allerede afhængige af hinanden, og etikken opstår i relationen, før vi knap at vælge en etisk teori som fx nytteetikken eller Kants pligtetik. Hvor Sartre siger, at mennesket er ansvarligt, fordi det er frit, siger Løgstrup, at mennesket er ansvarligt, fordi det allerede holder noget af den andens liv i sine hænder.

Nietzsche over for kristen og moderne moral

Nietzsche udfordrer både Kierkegaard og Løgstrup, fordi han mistænker kristent prægede moralformer for at være livsfornægtende. Hvor Kierkegaard ser troen som den højeste eksistensform, ser Nietzsche ofte kristendommen som en moral, der gør svaghed til dyd. Hvor Løgstrup ser tillid og ansvar som grundfænomener i livet, vil Nietzsche spørge, hvilke magtforhold og mennesketyper sådanne værdier udspringer af.

◆ Den store spænding

Er mennesket først og fremmest frit og selvskabende, som hos Sartre? Afhængigt og forbundet, som hos Løgstrup? Religiøst stillet over for Gud, som hos Kierkegaard? Konfronteret med det absurde, som hos Camus? Eller formet af historiske moralformer, som hos Nietzsche?

KAPITEL 7

Miniordbog og eksamensgreb

Begreber, der binder kernestoffet sammen

Centrale begreber

Eksistens	Menneskets konkrete måde at være til på - ikke bare en abstrakt definition af mennesket.
Valg	Hos Kierkegaard og Sartre er valget afgørende for, hvem man bliver. Ikke at vælge er også et valg.
Ansvar	Hos Sartre følger ansvaret af friheden; hos Løgstrup følger det også af afhængigheden mellem mennesker.
Fortvivlelse	Hos Kierkegaard en splittet måde at forholde sig til sig selv på; et tegn på, at selvet ikke er i orden.
Angst	Ikke almindelig frygt, men erfaringen af mulighed, frihed og åbenhed.
Tro	Hos Kierkegaard en eksistentiel lidenskab og et paradoks.
Det absurde	Hos Kierkegaard knyttet til troens paradoks; hos Camus til konflikten mellem meningstrang og verdens tavshed.

Dårlig tro	Hos Sartre selvbedrag, hvor man skjuler sin frihed for sig selv. Som spidsborgeren hos Kierkegaard.
Etisk fordring og suveræne livsytringer	Hos Løgstrup det konkrete krav om at tage vare på den anden. Spontane livskræfter som tillid, barmhjertighed, talens åbenhed.
Ressentiment	Hos Nietzsche en reaktiv hævnfølelse, der skaber moral ved at vende svaghed til dyd.
Genealogi	Nietzsches metode: at undersøge moralens oprindelse frem for at tage den som evig sandhed.
Askese	En livsholdning, der vender sig mod krop, lyst og verden for at give lidelse mening.

Sådan kan teksterne bruges til eksamen

- Forklar teksten grundigt, slå ned 2-3 centrale steder i teksten.
- Sæt den i forhold til mindst én anden tekst: lighed først, forskel bagefter.
- Hvad forklarer tænkeren stærkt, og hvad kan kritiseres?

Mulige sammenligningsspørgsmål

Tema	Tekster	Problemformulering
Frihed	Sartre vs. Løgstrup	Er ansvar en følge af frihed eller af afhængighed?
Mening	Camus vs. Kierkegaard	Skal det absurde bæres uden trøst eller overvindes i tro?
Moral	Nietzsche vs. Løgstrup	Er moral en historisk magtform eller en fordring i mødet med den anden?
Selvet	Kierkegaard vs. Sartre	Bliver mennesket sig selv foran Gud eller gennem egne valg?
Ansvar	Sartre, Kierkegaard og Løgstrup	Er ansvar individuelt, religiøst eller relationelt?

Samlet perspektiv

Det hele handler om den måde, vi lever på. Men tolkningerne af livet er forskellige. Kierkegaard gør valget og troen afgørende for at blive sig selv. Sartre gør friheden absolut og ansvaret uundgåeligt. Camus viser, at man kan leve uden endelig mening, hvis man møder det absurde med klarhed og oprør. Løgstrup minder om, at mennesket altid allerede er forbundet med andre og derfor står i en etisk fordring. Nietzsche spørger mistænksomt, hvor vores værdier kommer fra, og om de bekræfter eller fornægter livet.

Set i forhold til hinanden danner teksterne et felt af grundspændinger: frihed over for afhængighed, tro over for ateisme, mening over for absurditet, etik over for moralens kritik, og selvskabelse over for det liv, vi modtager. Det er netop i disse spændinger, filosofien bliver til livsfilosofi. Den giver ikke ét simpelt svar, men skarpe begreber til at forstå menneskelivet.

KAPITEL 8

Tekster i kernestoffet

De værker, oversigten bygger på

Forfatter	Tekst	År
Søren Aabye Kierkegaard	Enten - Eller	1843
Søren Aabye Kierkegaard	Diapsalmata, fra Enten - Eller, første del	1843
Søren Aabye Kierkegaard	Frygt og Bæven	1843
Søren Aabye Kierkegaard	Enten - Eller, anden del - Ligevægten mellem det æstetiske og det etiske i personlighedens udarbejdelse	1843
Jean-Paul Charles Aymard Sartre	Eksistentialisme er en humanisme	1946
Albert Camus	Sisyfos-myten / Le Mythe de Sisyphe	1942
Knud Ejler Christian Løgstrup	Ophav og omgivelse - Metafysik III. Betragtninger over historie og natur	
Friedrich Wilhelm Nietzsche	Moralens genealogi / Zur Genealogie der Moral	1887

◆ **Husk til prøven**

Det vigtigste er at kunne forklare filosofernes begreber og vise, hvordan de svarer forskelligt på menneskets eksistentielle situation og så anvende dem på casens problemstilling.